

MINISTERSTWO
KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

PODSEKRETARZ STANU
Paweł Lewandowski

Warszawa, 21 czerwca 2019 r.

DWIM-WA.024.57.2019.MC

Pan

Adam Bodnar

Rzecznik Praw Obywatelskich

Szanowny Panie Rzeczniku Praw Obywatelskich,

w odpowiedzi na pismo z dnia 5 kwietnia 2019 r. nr IV.712.1.2015.BB, w którym przedstawiony został przez Pana Rzecznika problem ochrony integralności utworów architektonicznych – a dokładniej, konkurencji uprawnień twórcy-architekta oraz praw nabywcy projektu, będącego najczęściej inwestorem bądź właścicielem obiektu budowlanego wzniesionego na bazie projektu oraz związana z nim prośba o rozważenie wprowadzenia odrębnej regulacji ochrony integralności utworu architektonicznego i architektoniczno-urbanistycznego, uwzględniającej charakter i funkcję tych utworów, a także konieczność zrównoważenia interesów wszystkich zainteresowanych podmiotów wskazuję, że potrzeby takiej nie widzę. Nie uległy bowiem zmianie okoliczności, które stały u podstaw aktualnie obowiązujących regulacji związanych z kwestią integralności utworów (nie tylko architektonicznych czy architektoniczno-urbanistycznych), to jest konieczność uwzględniania i wyważenia interesów obu stron umowy o stworzenie dzieła, w tym dzieła architektonicznego czy architektoniczno-urbanistycznego. Istniejące obecnie rozwiązania przyjęte w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych związane z prawem odstąpienia od umowy o stworzenie dzieła, jej wypowiedzenia, czy też z ochroną integralności utworów w powiązaniu z innymi przepisami z zakresu prawa cywilnego stanowią, w ocenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, wyważone zabezpieczenie interesów zarówno twórców, jak i zamawiających (w analizowanym przypadku inwestorów).

Ponadto zawarte w art. 49 i 16 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych regulacje dotyczące integralności utworów, zdaniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, e mają uniwersalny charakter, które jednak w dostateczny i jednakowy sposób chronią

Informacja dotycząca zasad przetwarzania danych osobowych przez Administratora oraz praw osób, których dane są przetwarzane została zamieszczona na stronie <http://bip.mkidn.gov.pl> w zakładce ochrona danych osobowych.

wszystkich twórców. Zdaniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w odniesieniu do każdej kategorii utworów oraz do każdego spornego przypadku należy dokonywać indywidualnej oceny przesłanki zgodności sposobu korzystania z utworu z jego charakterem, przeznaczeniem oraz przyjętymi zwyczajami, czy też kwestii nienaruszalności treści i formy utworu, jego rzetelnego wykorzystania, czy też sprawowania nadzoru nad sposobem korzystania z dzieła, uwzględniając specyfikę utworu w odniesieniu do którego są oceniane.

Zdaniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego konstrukcja przytoczonych powyżej przepisów prawa zgodna jest z zasadami prawidłowej legislacji. Zostały one bowiem zredagowane w sposób zwięzły i syntetyczny, a zarazem tak, jak opisuje się typowe sytuacje występujące w dziedzinie prawa autorskiego w odniesieniu do wszystkich kategorii utworów. Równocześnie regulacje te zostały skonstruowane zgodnie z zasadą proporcjonalności, tj. tak, aby nie ingerować w sposób nadmierny w sferę praw i wolności jednostek.

W odniesieniu do uregulowania zawartego w art. 49 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych trzeba pamiętać i mieć na uwadze przy interpretacji tego przepisu i jego stosowaniu – zwłaszcza w przypadkach spornych – że głównym przekazem zeń płynącym jest konieczność zapewnienia ochrony interesów twórcy. Założenie to odnosi się w jednakowym stopniu do każdej kategorii utworów, przy czym stosowanie tego przepisu musi uwzględniać indywidualne okoliczności związane w szczególności z charakterem i przeznaczeniem danego utworu oraz przyjętymi zwyczajami. Jak wskazuje się w doktrynie *„Takie korzystanie z utworu, które jest zgodne z jego charakterem i przeznaczeniem oraz przyjętymi zwyczajami, określane jest mianem "rzetelnego", co ma znaczenie także i na tle art. 16 PrAut (A.M. Niżankowska, Prawo do integralności utworu, Warszawa 2007, s. 410–411). W ten sposób także i osobiste interesy twórcy, a nie tylko majątkowe podlegają ochronie. W sytuacji zaś gdy eksploatacji utworu można przypisać miano rzetelnej, wówczas należy przyjąć, że nie narusza ona praw twórcy, tak majątkowych, jak i osobistych.”* (Art. 49 Prawo autorskie red. Ślęzak 2017, wyd. 1/Zalucki). Trzeba przy tym pamiętać, że przepis ten nie wpływa w żaden sposób na prawo twórcy do nadzoru nad wprowadzanymi zmianami w utworze w celu ich oceny w kontekście przesłanek określonych w tym przepisie oraz w kontekście ewentualnego podjęcia kroków w razie uznania, że wprowadzane zmiany są z nim sprzeczne.

„W orzecznictwie art. 49 ust. 1 PrAut jest traktowany jako klauzula generalna, zastępująca dyspozycję stron umowy i zezwalająca na odtworzenie zakresu uprawnień korzystającego z utworu (wyr. SN z 6.12.2013 r., I CSK 109/13, Legalis). W doktrynie wskazuje się, że analizowany przepis należy traktować jako rodzaj klauzuli generalnej, zwłaszcza w sferze

ochrony praw osobistych twórcy, określanych przez art. 16 jako prawo do nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania (D. Sokołowska, Prawo twórcy, s. 123). Przy takim ujęciu przepis art. 49 ust. 1 PrAut stanowiłby uzupełnienie zasady ogólnej, wyrażonej w art. 56 KC, że czynność prawna wywołuje nie tylko skutki w niej wyrażone, ale również te, które wynikają z ustawy, z zasad współżycia społecznego i z ustalonych zwyczajów. (tak w komentarzu do art. 49 Prawo autorskie red. Ferenc-Szydelko 2016, wyd. 3/Szyjewska-Bagińska).

Zdaniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, obecna konstrukcja przepisu art. 49 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych mieści w sobie wszystkie postulaty doktryny w odniesieniu do przesłanek, które powinny podlegać ocenie przy jego interpretacji. Zdaniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego zastąpienie klauzul generalnych na rzecz wskazania konkretnych przypadków, w których mogłoby dojść do zastosowania tego przepisu mogłoby doprowadzić do zawężenia możliwości korzystania z przyjętego w nim rozwiązania, co z pewnością nie byłoby korzystne dla wszystkich twórców, w tym twórców utworów architektonicznych i architektoniczno-urbanistycznych.

W odniesieniu do kwestii dokonywania zmian w utworze wskazać należy, że konieczność zmian utworu wynika najczęściej z uwarunkowań o charakterze technicznym. Eksploatacja utworu w określony sposób również może wymuszać ingerencję w jego formę. W doktrynie stwierdzono m.in., iż gdy wymogi funkcjonalne determinują kształt danego wytworu tak, że nie ma przestrzeni dla jego indywidualnego ukształtowania – wytwór taki ma charakter techniczny i jest wyłączony spod ochrony autorskiej. (R. Markiewicz, Ilustrowane prawo autorskie, Wolters Kluwer 2018, s. 98–99). Podobnie, akcent na znaczenie wystąpienia możliwości twórczego wyboru, kładzie orzecznictwo. M. in. w wyroku z dnia 14 czerwca 2003 r., (I ACa 510/03) Sąd Apelacyjny w Krakowie wskazał, że dla wystąpienia możliwości indywidualnego ukształtowania utworu decydujące jest wystąpienie możliwości wyboru elementów jego treści i/lub formy. Warto w tym miejscu przytoczyć również poglądy doktryny sformułowane w odniesieniu do zakresu autorskoprawnej ochrony projektów utworów architektonicznych, ze względu na występowanie w tych utworach silnego elementu „użytkowego”. Wskazuje się, iż w przypadku tego rodzaju utworów należy każdorazowo badać, czy poza technicznie zorientowanym rozwiązaniem istnieje element estetyczny projektu mający cechy indywidualnej twórczości (R. Markiewicz, J. Barta (red.) Komentarz do art. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych). Wszystkie te uwagi odnoszą się również do zmian w utworze. Bez różnicy bowiem czy dotyczy to nowego dzieła, czy też zmian w nim, wytwór intelektualnej działalności człowieka (niezależnie od jego charakteru i funkcji) może być chroniony prawem autorskim jedynie w zakresie tych jego elementów, które

powstały w wyniku dokonywania swobodnych i twórczych wyborów przez autora utworu. Sposobność dokonania owego twórczego wyboru dotyczy zaś wyłącznie tych elementów danego wytworu, które nie zostały całkowicie zdeterminowane przez wymogi techniczne.

Jeśli chodzi natomiast o prawa osobiste twórców, to w literaturze przedmiotu w odniesieniu do zakresu ich ochrony daje się zaobserwować w wyrażanych poglądach tendencję w konieczności wyważenia wszystkich interesów i to nie tylko twórcy, ale też i nabywcy dzieła, czy też jego użytkownika. Jak słusznie i w sposób wyczerpujący wskazuje się w literaturze (Prawo autorskie i prawa pokrewne, Art. 16 SPP T. 13 red. Barta 2017, wyd. 4) *„Z pewnością wiele zależy od rodzaju dzieła. Nie sposób nie zauważyć, że wiele z nich spełnia funkcję przede wszystkim użytkową. Typowym przykładem są dzieła architektoniczne. Dość powszechnie zaliczane są one do kategorii dzieł o charakterze użytkowym. Intencje towarzyszące ich powstaniu nie mają najczęściej natury czysto idealistycznej, zmierzającej do realizacji własnych duchowych potrzeb ekspresji twórcy. Wręcz przeciwnie – najczęściej już u podstaw jego stworzenia leży założenie, iż mają one służyć zaspokojeniu określonych potrzeb zamawiającego dzieło. Dlatego utwór architektoniczny, oprócz walorów estetycznych, musi często odpowiadać konkretnym potrzebom praktycznym. Wskazane powyżej okoliczności stanowią bowiem źródło potencjalnego konfliktu pomiędzy twórcą dzieła a właścicielem rzeczy, w której dzieło owo zostało ucieleśnione. Mówiąc inaczej, dochodzi do zderzenia prerogatyw płynących z prawa autorskiego, w szczególności autorskich praw osobistych oraz prawa własności do rzeczy. Z jednej strony bowiem prawo gwarantuje autorowi prawo do nienaruszalności treści i formy utworu, prawo do jego rzetelnego wykorzystania oraz prawo do nadzoru nad sposobem korzystania z utworu. W konsekwencji zatem ustawodawca gwarantuje twórcy możliwość decydowania o postaci utworu w każdym stadium jego powstania i rozpowszechniania oraz daje mu prawo decydowania o każdej zmianie postaci stworzonego przez niego dzieła. Z drugiej zaś strony, właściciel ma prawo korzystać z rzeczy zgodnie z jej przeznaczeniem, może decydować o zmianie jej postaci, a nawet o jej zniszczeniu. Dodatkowo zważyć należy na fakt, iż funkcjonalny charakter tego typu utworów sprawia, iż zwykle z biegiem czasu z natury rzeczy konieczna jest ingerencja w ich materię. Jest ona zresztą podyktowana często różnymi okolicznościami. Tak np. przeprowadzenie remontu fasady budynku jest zwykle po pewnym czasie nieuniknioną koniecznością. Odtworzenie jej pierwotnego kształtu z wielu względów jest bądź to niemożliwe, bądź ze względów ekonomicznych lub technicznych niepożądane. Nie bez znaczenia pozostają również zmieniające się odczucia estetyczne, trendy mody. W końcu ciągłej fluktuacji podlega również przeznaczenie dzieła. Kolidacja praw podmiotowych twórcy i innych osób uprawnionych do korzystania z utworu jest właściwie nieunikniona. Nie wchodząc w szczegóły, trzeba zauważyć, że skuteczność*

powołania się na wykonywanie prawa podmiotowego zależy m.in. od udowodnienia respektowania granic treści i wykonywania prawa własności. Konieczne jest postępowanie w granicach określonych przez ustawy i zasady współżycia społecznego oraz korzystanie z rzeczy zgodnie ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa (art. 140 KC). W przeciwnym razie właściciel spotka się z zarzutem nadużycia prawa. Jego zachowanie zostanie ocenione jako bezprawne.

(...)

Konkludując: każdy autor utworu użytkowego, a tym bardziej twórca dzieła opracowujący koncepcję, której urzeczywistnienie ma doprowadzić do stworzenia wartości służącej zamawiającemu i odpowiadającej jego potrzebom, powinien uwzględniać (także subiektywne) wymagania swojego partnera. Praktycznym następstwem stosowania tej zasady jest rozszerzenie granic prawnie dozwolonych modyfikacji, ponieważ istotą projektów i planów architektonicznych oraz urbanistycznych jest ewoluowanie – podleganie przeobrażeniom w toku ich realizacji. Tą treścią trzeba wypełnić, w każdym indywidualnie rozpatrywanym przypadku, ogólnikowo sformułowane wymaganie ustawowe – takiego sposobu korzystania z utworu, aby był on zgodny z jego charakterem, przeznaczeniem i przyjętymi zwyczajami (art. 49 ust. 1 PrAut).”.

Powyżej przedstawione poglądy potwierdzają stanowisko Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, że zarówno norma prawna ustanowiona w art. 16, jak i art. 49 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych jest pojemna i na tyle generalna, że stanowi wystarczającą ochronę praw twórców w różnych sytuacjach, zaś zgłaszane przez twórców utworów architektonicznych oraz architektoniczno-urbanistycznych problemy znajdują jednak rozwiązanie w obowiązujących przepisach prawa. Zdaniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego obecna regulacja art. 16 oraz art. 49 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych w powiązaniu z innymi instytucjami prawa cywilnego jest zatem wystarczająca w zakresie unormowania ochrony integralności utworu architektonicznego oraz architektoniczno-urbanistycznego.

Jeśli natomiast chodzi o praktyczne aspekty związane z korzystaniem ze swych uprawnień przez twórców utworów architektonicznych oraz architektoniczno-urbanistycznych, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego wskazuje, że dotyczą one kwestii egzekwowania istniejących już uprawnień wynikających z aktualnie obowiązujących przepisów prawa przez twórców, niż konieczności zastąpienia ich nowymi rozwiązaniami.

Ponadto warto wskazać, że do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego nie wpływały podobne zgłoszenia, jak opisane w wystąpieniu Pana Rzecznika Trudno zatem

w sposób precyzyjny ocenić skalę opisywanych zjawisk, czy też okoliczność ich utrwalenia w praktyce, która mogłaby uzasadniać zmianę obowiązujących przepisów prawa. Podobnie w zakresie orzecznictwa brak istotnych rozstrzygnięć w zakresie sporów powstałych na tle kwestii integralności utworów architektonicznych i architektoniczno-urbanistycznych.

W związku z powyższym zdaniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego brak podstaw do czynienia szczególnych włączeń, czy też inicjowania tworzenia odrębnych regulacji w odniesieniu do utworów architektonicznych czy architektoniczno-budowlanych.

Z poważaniem

Paweł Lewandowski